

Makale Gönderim Tarihi: 7 Kasım 2023

Kabul Tarihi: 30 Aralık 2023

Makale Türü: İnceleme Makalesi

CANETTI’NİN KÖRLEŞME ADLI ESERİNİ VERİRKEN BESLENDİĞİ KAYNAKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

AN ANALYSIS OF CANETTI’S SOURCES OF INSPIRATION FOR HIS WORK “AUTO-DA-FÉ”

Şahbender ÇORAKLI²

Burcu GÜRER³

Özet

Edebiyatta kaynak terimi, yazarın işlediği konunun nereden geldiğine, yazarın eserini ele alırken hangi unsurlardan beslendiğine işaret eder. Kaynak araştırması ise ele alınan eserde ya da yazarda karşılaşılan konuların, düşüncelerin, izleklerin, anlatım biçimlerinin ne şekilde yani nelerden ve kimlerden etkilenerek ortaya çıktığını belirlemeyi amaçlayan bir araştırma biçimidir. Yirminci yüzyıl Avusturya edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Elias Canetti ‘nin Körleşme adlı eserinin yayınlandığı dönemden bu yana edebiyat camiasında üzerinde çok konuşulan eserlerden biri olması, Körleşme’yi tamamladığı sırada henüz yirmi altı yaşında olan Canetti ‘nin yazar olma yolunda attığı adımların izinin sürülmesini gerekli kılmıştır. Bu çalışmada, Elias Canetti ‘nin aile hayatı, eğitimi, sosyal çevresi ve ilgi alanları, yazarın otobiyografisi temel alınarak değerlendirilmiş ve okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynak araştırması, etki, körleşme, Elias Canetti

Abstract

Source term in literature refers to where the author’s topic comes from and what elements does the author rely on when discussing his work. Source research is a form of that aims to determine how, where and whom the presented work, encountered topics, thoughts, themes and phraseology is emerged. Elias Canetti was only twenty six years old when he completed Auto-da-Fé and he was one of the leading author of twentieth century Austrian literature. Since the publication of his work Auto-da-Fé it has been one of the most spoken work in the literary community that made it necessary to trace his steps to become an author. In this study, Elias Canetti’s family life, education, social environment and field of interest is evaluated based on his autobiography and aimed to give a different perspective to the reader.

Keywords: Source research, effect, Auto-da-Fé, Elias Canetti

1 Bu makale 19-21 Kasım 2022 tarihleri arasında Türkiye’de düzenlenen ASEAD 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

2 Namık Kemal Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi scorakli@nku.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4416-2437>

3 bu-ce77@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0279-7490>

GİRİŞ

Edebiyatta kaynak terimi, yazarın işlediği konunun nereden kaynaklandığına, yazarın eserini ele alırken hangi unsurlardan beslendiğine işaret eder. Gürsel Aytaç kaynak terimini yazarın işlediği konunun nereden geldiği, kökeni olarak tanımlar (Aytaç, 2003). Kaynak araştırması/eleştirisi ise ele alınan eserde karşılaşılan düşüncelerin, konuların, izleklerin, anlatım biçimlerinin ne şekilde yani nelerden ve kimlerden etkilenecek ortaya çıktığını belirlemeyi, mümkünse incelenen eserde geçen cümlelerde “yazarın usunu ya da imgelemine yönlendirmiş olan olayı, sözü ya da metni” bulmayı amaçlayan bir araştırma biçimidir. Kaynak araştırması/eleştirisi yazarla toplumsal ortam arasında bağ kurar (Yücel, Eleştiri Kuramları, 2012). Bu yöntem edebiyat, sanat, felsefe gibi farklı disiplinlerin kaynaklarına inilerek yapılabileceği gibi bir yazar ya da eserin kaynakları incelenerek de yapılabilir. Orhan Pamuk’un Kara Kitap adlı eserinin oluşum aşamalarını ele alan Darmin Hadzibegovic’in derlediği “Kara Kitabın Sırları”, Fernand Baldensperger’in “Honore de Balzac’ta Yabancı Yönelimler” ve Mihail Baktin’in “Dostoyevski Yazınbilimi” adlı eseri bu tarz çalışmalara verilebilecek örnekler arasındadır.

Yazar odaklı yapılan kaynak araştırmalarında bakılacak ilk yer yazarın biyografisidir. Ancak yazarın geçirdiği zihinsel süreçleri anlamak adına onu yazmaya iten iç ve dış etmenler de en az yazarın biyografisi kadar önem arz eder. Bu noktada yazarın doğduğu dönem, büyüdüğü coğrafya, ailesi, sosyal çevresi, aldığı eğitim, okudukları, dinledikleri ve etkilendikleri üzerinde durulması gereken kilit unsurlar olarak karşımıza çıkar. Kaynak araştırması/eleştirisi çalışmaları ele alınan konuya ilişkin bütün kaynakların tespit edilmesi ve tespit edilen kaynakların kesinliğini iddia etmek anlamında zor bir yöntemdir. Ancak Elias Canetti’nin kendi kaleminden çıkan “Kurtarılmış Dil”, “Kulaktaki Meşale” ve “Gözlerin Oyunu” adlı üç ciltlik otobiyografisi, yazarın Körleşme adlı eserini vermeden önce geçirdiği fikri gelişim süreçlerini, okuduklarını, sanat anlayışını ve çevresinden etkilendiği olayları tespit etme aşamasında birincil ağız niteliği taşıdığından çalışmamızı bir nebze kolaylaştırmıştır.

Yapılan bu çalışmayla eserin beslendiği kaynaklar sağlam bir zemine oturtularak, çalışmanın okura farklı bir bakış açısı kazandırması hedeflenmiştir.

1. CANETTI’NİN AİLESİ, EĞİTİMİ VE EDEBİ KAYNAKLARI

20. Yüzyıl Avusturya Edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Elias Canetti, göçmen bir İspanyol Yahudi’si olan bir ailenin ilk çocuğu olarak 25 Temmuz 1905’te Bulgaristan Rusçuk’ta dünyaya gelir. Çocukluğunun ilk altı yılını burada geçiren Canetti, içlerinde Türklerin, Yunanların, Arnavutların, Ermenilerin, Çerkezlerin, Romanyalıların ve Rusların bulunduğu, geçmişleri birbirinden farklı insan gruplarıyla iç içe büyür. Böylesine çok kültürlü ve çok dilli bir ortamda büyümek hem Canetti’nin “öteki” ne, kendinden olmayana yaklaşımını her zaman barışçıl kılmış hem de bilmenin/bilgiye sahip olmanın ne kadar önemli olduğunun ilk tohumlarını atmıştır.

Viyana’da eğitim görmüş aydın bir ailenin çocuğu olan Canetti, altı yaşındayken ticari nedenlerden dolayı ailesiyle birlikte Bulgaristan’dan İngiltere’ye göç eder ve burada ilkokula başlar. İngilizceyi babasından aldığı destekle hiç zorlanmadan öğrenir ve tamamı İngilizlerden oluşan sınıf arkadaşlarının dil seviyesine kısa zamanda ulaşır. Babası Canetti’ye okuması için her gün İngilizce bir kitap verir ve ertesi gün Canetti’ye okudukları hakkında sorular sorar. Canetti’nin düşüncelerini özgürce ifade ettiği bu akşamlar ona okudukları üzerinde düşünmeyi ve yaşadığı dünyayı sorgulamayı öğreterek bilişsel gelişimine katkıda bulunur. Canetti babasının bu davranışı üzerine düşüncelerini şu şekilde dile getirir; “Bana bir konuda düşünmemi söylediği zaman duyduğum duygular, ilk sorumluluk duygusu olarak betimlenebilir” (Canetti, 2004: 80) der.

Canetti için babasının kendisine sunduğu her yeni bilgi etraflıca öğrenilmesi gereken kutsal bir nitelik taşıyor. Bu yüzden ondan aldığı kitapları ezberleyinceye kadar defalarca sil baştan okur. Babasının ölmeden önce Canetti'ye verdiği son kitap Napolyon olur. Güç ya da iktidarla ilgili çok fazla bilgi sahibi olmayan Canetti'nin bu konuya ilişkin ilk düşünceleri bu kitapla filizlenir. Eğitim hayatı boyunca bu düşüncelerini farklı disiplinlerle besleyen ve geliştiren Canetti otuz yıllık bir çalışmanın ürünü olan “Kitle ve İktidar” adlı eserini yayımlar. Yazarın Körleşme adlı eserinde de Kien'in kardeşi George ile yaptığı konuşmalarda yer yer kitle konusuna değinilmiştir.

İngiltere'ye taşındıktan kısa bir süre sonra Canetti'nin babası beklenmedik bir şekilde vefat eder ve aile Viyana'ya taşınma kararı alır. Annesinden üç ay gibi kısa bir sürede Viyana'da okula gidebilecek düzeyde Almanca öğrenen Canetti burada ilkokul üçüncü sınıfa başlar. Annesi, günlük konuşma dili artık Almanca olan Canetti'nin bildiği diğer dilleri bir kenara atmasına müsaade etmez. Akşamları farklı dillerden farklı eserler okuyarak oğlunun çok dilli yetişmesine gayret eder. Annesinin klasik edebiyata ve okumaya karşı olan özel ilgisi sayesinde Canetti'nin kitaplara karşı olan ilgisi daima canlı kalır. Canetti bu konuda annesine karşı duyduğu minnettarlığı şu sözleriyle ifade eder;

“Bu dönemin hiçbir şeyle kıyaslanmayacak kadar önemli, en heyecan verici ve en özel olayları, annemle yaptığımız akşam okumalarıyla, okuduklarımızla ilgili tartışmalardı... üzerinde bana binlerce soru sorduğu oyun ya da roman kişileri, benim dünyamın birer parçası haline geldiler, öyle ki, artık onları kendimden ayıramam... İlk yıllarımın tuzu ve ekmeği onlar. Onlar zihnimin, belleğimin, gerçek, gizli yaşamıdır” (Canetti, Kurtarılmış Dil, 2004, s. 121).

Bir süre annesinin gölgesinde şekillenen Canetti'nin öğrenim hayatı, Canetti artık lise çağına geldiğinde yavaş yavaş yön değiştirmeye başlar. Yaşı gereği artık daha serbest düşünme ve kendi kendine karar alma yetisi gelişen Canetti, Zürih'te aldığı modern lise eğitiminde annesinin ilgi alanı dışında kalan çağdaş edebiyat, sanat tarihi, Yunan mitolojisi ve felsefe gibi alanlarla tanışır. Öğretmenlerinin çeşitliliği karşısında çok etkilenen Canetti, içten içe annesini öğretmenleriyle kıyaslamaya başlar. Annesinin bilgisinin sadece klasik edebiyatla sınırlı olduğunun üzülmeye farkına vardığında, yaptığı edebi okumaları bırakmadan çevresi tarafından kendisine sunulan her yeni bilgiye sonsuz kucak açar. Canetti'nin lisede dikkatini çeken ilk şey bilimsel kelimesinin sihri olur. Okul arkadaşları Canetti'nin sıkı sıkıya bağlandığı öykülerden bahsetmek yerine düşsel olmayan, adı bir kez konuştuğunda onu çürütecek kanıt bulunmayan bilimden konuşmayı tercih ederler. Arkadaşları için öyküleri terk etmek, büyümek demektir ama Canetti bilimin kendisini bu şekilde sınırlamasına müsaade etmeden yolunda ilerlemeyi tercih eder.

“O dönemde “bilimsel” sözcüğü benim için sihirli bir sözcük haline geldi... insanın kendisini kısıtlamasını, başka her şeyi bir kenara atarak bir başka şeyde ilerleme hakkını elde etmesini simgeliyor değildi; tersine, yayılma anlamına geliyordu, sınırlardan ve kısıtlamalardan kopma, farklı şeylerle dolu gerçekten yeni manzaralara açılma anlamına geliyordu... Bazıları, bütün öyküleri yitirmişlerdi bile; büyümüş olmak demek, bunlar hakkında olumsuz görüşler dile getirmek anlamına geliyordu. Ben, bütün öyküleri sakladım, onları dallandırdım, budaklandırdım, yeni öyküler uydurmada başlangıç noktaları olarak kullandım; ama bilgi alanları da aynı ölçüde ilgimi çekiyordu” (Canetti, Kurtarılmış Dil, 2004, s. 242).

Canetti okulda öğrendiği İsveç tarihinden, bu ülkenin özgürlük için vermiş olduğu mücadeleden kendisi için büyük anlamlar çıkarır. İsveç'in bir imparator tarafından yönetilmeyip kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olması ve dünya savaşına sürüklenmemeyi başarabilme gücünü elinde tutması, Canetti için dünyanın gidişatına dair umut olur.

Canetti'yi lise çağlarında derinden etkileyen bir başka ders de seçmeli olarak aldığı steno olur. Çocukluğundan

beri faklı dillerin varlığına alışık olan Canetti farklı yazıların varlığına pek alışkın değildir. Her ne kadar Almanca öğrendiği sıralar Latin alfabesinden farklı olarak Gotik harfleri öğrenmiş olsa da bu ikisi hemen hemen aynı şekilde yazılan aynı dünyanın harfleri olduğu için öğrenirken pek zorlanmamıştır. Ancak semboller ve kısaltmalar kullanan bu çabuk öğretmeni sınıfa bu harflerle yazılmış bir kitap getirir. Johann Peter Hebel'in Hazine Sandığı. Canetti bu kitabı, onun ne kadar özel ve ünlü bir kitap olduğundan habersiz bir şekilde öylesine okur. Kitap bittiğinde içindeki farklı hikayelerden o kadar etkilenir ki kitabın sayfaları yıpranıp yırtılınca kadar tekrar tekrar okuma işlemi devam eder. Böylece steno kendiliğinden Canetti'nin belleğinde yer eder. Canetti kendine kitaptaki her hikâyeden farklı dersler çıkarır. En çok da “İnsan, belki bir düşmanla karşılaşırım diye yürekte kin, cepte taş taşımamalıdır” sözünden etkilenir. O zamanlar bu derslerden yararlanabilecek durumda olmayan Canetti ilerleyen yıllarında bu kitaptan çıkardığı derslerin hayatına kattığı değerlere minnet duyar;

“Dünyada, belleğimde böylesine ani, böylesine eksiksiz yerleşen başka bir kitabın bulunduğunu sanmıyorum; bende bıraktığı bütün izlerden yürümek ve yalnızca bu kitap için sunulabilecek türden şükranlarımı dile getirmek isterdim. O yıllarda bana egemen olan o gurur çöküp de beni toz haline getirdiğinde bile o kitaptan okuduğum her bir dize hiç bozulmaksızın yaşamını sürdürdü. Gizli gizli o kitabın diliyle karşılaştırdım yazdığım bütün kitapları ve hepsinin de ilk yazımını o kitaba borçlu olduğum stenoyla gerçekleştirdim” (Canetti, Kurtarılmış Dil, 2004, s. 289-290).

Canetti lise öğreniminin son altı ayını şartlar gereği Frankfurt'ta tamamlar. Burada ağır ekonomik krizin etkilerine tanık olur. Akşamları sokaklara çıkarak konferanslara ve mitinglere katılır. Birbiri ardına gerçekleşen toplumsal olaylar onu öyle çeker ki; sırf akşamları sokaklarda toplanan farklı görüşlerden insanların birbirine ters düşen düşüncelerini dinleyebilmek adına dışarı çıkıp kalabalıklara karışır. O dönemde Aristofanes'in eserlerine yoğunlaşan Canetti, dışarıda akan hayatla Aristofanes'in eserlerindeki dünya arasında derin bağlantılar kurar. Belleğinde yer eden bu bağlantılar ileride yapacağı drama tercihinin temellerini atar.

“Benim için ilerde çok önemli olan drama tercihimin daha o günden belirlenmiş olabileceğini çok daha ileriki yıllarda düşündüm. Yanıldığımı sanmıyorum; yoksa, Frankfurt'ta yaşadığım karmakarışık toplu olaylarla dolup taşan son yılıma ilişkin anılarımın ilk okuduğumda beni müthiş saran Aristophanes komedilerindeki aynı dünyayı içermesini nasıl açıklayabilirdim...belleğimde bu kadar yakın bir birliktelik içinde bulunmaları, o dönemde her biri bir diğeri üzerinde belirleyici etkide bulunan belli başlı olgular olduklarını gösteriyor” (Canetti, Kulaktaki Meşale, 1997, s. 57).

O dönemlerde Frankfurt'ta tiyatroya karşı derin bir ilgi söz konusudur. Başka hiçbir konuda anlayamayan insanlar söz konusu tiyatro olduğunda aynı çatı altında toplanır, birbirlerine karşı saygıda kusur etmezler. İnsanların bu tutumu Canetti'de tiyatronun dokunulmaz olduğu hissini uyandırır ve kendisi de sık sık tiyatro oyunlarını takip etmeye başlar. Oyuncu Carl Ebert'in büyük hayranı olur. Sırf onun performansını görebilmek adına kendisini cezbetmeyen oyunlara dahi gider. Böyle günlerden birinde Ebert sayesinde hayatında dünyadaki her şeyden daha fazla etkili olan Gılgamış Destanı ile tanışır ve bu tanışmadan Frankfurt dönemindeki en önemli deneyimi olarak bahseder;

“Frankfurt dönemimdeki en önemli deneyimimi ona borçluyum. Bir Pazar matinesinde, Ebert, hiç duymadığım bir yapıttan parçalar okuyacaktı. Bu, İncil'den daha eski bir kitap, bir Babil destanıydı. Babillilerin bir tufan geçirdiğini biliyordum; söylencenin, İncil'e onlardan alındığı varsayılıyordu. Bu konuda söylenebilecekler bu kadardı ve kalkıp onu dinlemeye gitmem için yalnızca bu neden beni yerimden oynatamazdı.

Ama okuyan Carl Ebert'ti, böylece bir sevgili aktörün hayranı olarak hayatımda ve hayatımın asıl anlamında, inancımda, gücümde, beklentilerimde, dünyadaki her şeyden büyük ve önemli etkisi olan Gilgamiş'ı keşfetmiş oldum” (Canetti, Kulaktaki Meşale, 1997, s. 52).

Frankfurt'ta lise öğrenimini tamamlayan Canetti annesinin yönlendirmesiyle üniversitede kimya eğitimi almak için Viyana'ya döner. Viyana'da tanıdığı araştırmacı yazar Karl Kraus, şahit olduğu 15 Temmuz olayları, gerçekleştirdiği Berlin yolculuğu ve müze ziyaretleri yazara Körleşme adlı eseri için ilham kaynağı olur.

2. CANETTI'Yİ TETİKLEYEN FAKTÖRLER

2.1 Karl Kraus

Canetti, “Sözcüklerin Bilinci” adlı eserinde insanların gençlik yıllarında bilgiye olan açlıklarının, araştırma heveslerinin doruk noktasında olduğundan ve bu yoğun duygular içerisinde kendilerine ilham olan birilerini yüceltip onun etkisinde kalabildiklerinden bahseder. Araştırmacı yazar Karl Kraus da savaş karşıtı verdiği konferanslarıyla Canetti'ye hayata karşı duruşu ve insanları analiz etme noktasında ilham kaynağı olmuştur.

Canetti ilk kez on dokuz yaşındayken Karl Kraus'un düzenlemiş olduğu üç yüzüncü konferansa katılır. O dönemde yazarların çoğu Kraus'un aksine dönemin sorunlarını görmezden gelerek fil dişi kulelerde yaşamayı tercih eden yabancılaşmış aydınlardır. Oysa Kraus, aydın olmanın getirmiş olduğu sorumluluk bilinciyle dünyaya baş kaldıran mücadeleci bir ruhtur. Kraus'un bu duruşundan çok etkilenen Canetti, kısa sürede onun sıkı takipçisi olur. Onun görüşlerini o kadar benimser ki tereddüt etmeden Kraus'un yargılarının kendinde hüküm sürmesine müsaade eder.

“Orada, o yüksek makamda bir kez alınan karar, artık kesin sayılıyordu; bu kararı bir kez de insanın kendi denetiminden geçirmesi, haddini bilmezlik gibi geliyordu; bu yüzden de Kraus'un mahkûm ettiği yazarlardan hiçbiri okunamıyordu... Karl Kraus'un düşmanlarına, nefret edilmesi gereken ahlak dışı kişiler gözüyle bakıyordum...” (Canetti, Sözlüklerin Bilinci, 2001, s. 58-59).

Kraus'un Canetti üzerinde iki yıl süren bu sınırlayıcı hükümlerliği, ailesinin yıllarca kendisine aşlamış olduğu sorgulayıcı düşünme yapısının ağır basmasıyla son bulur. Böylece Canetti, Kraus'a duyduğu saygıyı korumakla birlikte onun konferanslarına gitmeyi bırakır.

“Öyle sanıyorum ki, zamanla Kraus'a başkaldırmaya başlayışımın nedeni... Kraus'un tüm yargıları kendine mal etmiş olmasında ve kimseye bağımsız yargıya varma olanağını tanımamasında yatıyordu. Kraus'a bağlı olan herkes, bu boyunduruğun sonuçlarını kendi kişiliğinde algılayabilirdi” (Canetti, Sözlüklerin Bilinci, 2001, s. 57).

Canetti bu iki yıl içerisinde zengin bakış açısı sayesinde Kraus'tan çok şey öğrenir. Bunlardan en önemlileri sorumluluk duygusu, dilin gücü ve dinleme becerisidir. Bu farkındalıkla Canetti toplumu oluşturan bireylerin iletişim beceriksizliğinden kaynaklı ikinci bir kişilik geliştirdiğini gözlemler. İnsanların konuştuklarını ama birbirlerini dinleyip anlamadıklarını, dinleseler bile karşı tarafı yanlış anladıklarını ya da konuşulanın içinden sadece işlerine gelen kısmı çekip aldıklarına şahit olur.

“Kraus sayesinde toplum bireyinin, kendisini öteki insanların tümünden ayıran ve konuştuğu dilden kaynaklanan bir kişiliğinin de bulunduğunu anlamaya başladım. İnsanların gerçi birbirleriyle konuştuklarını, ama karşılardakileri anlamadıklarını ... dilin insanlar arasındaki iletişimin bir aracı olduğuna inanmak kadar büyük bir yanılmanın düşünülmeeyeceğini kavradım. İnsan konuşur, ama karşısındaki onu anlamaz... Karşımızdakine bir şeyler iletebildiğimiz enderdir; iletilebilenler de ters anlaşılır...” (Canetti, Sözlüklerin Bilinci, 2001, s. 55).

Canetti Kraus’un kendisine aşlamış olduğu sorumluluk duygusuyla yola çıkarak Körleşme adlı eserini kaleme almış, romandaki karakterler arasında geçen diyaloglarla da insanların kendi menfaatleri doğrultusunda birbirlerine karşı nasıl sağırlaşıp yabancılaştıklarını göstermiştir.

2.2 15 Temmuz 1927 Viyana Adalet Sarayı’nın Yakılması

Avusturya’da aşırı sağcılar tarafından bir savaş gazisinin ve sekiz yaşındaki bir çocuğun öldürülmesi üzerine ülkenin çeşitli yerlerinde işçi eylemleri başlar. 15 Temmuz 1927’de Burgenland’da çıkan silahlı çatışmada işçiler ölür ve mahkeme katilleri serbest bırakır. Gazeteler olayı “adil bir karar” manşetiyle duyurur. Haberi okuyan işçiler birer birer toplanarak kitle halinde Viyana Adalet Sarayı’na yürüyerek baskın düzenler ve saraydaki dosyaları ateşe verir.

<https://www.alamy.com/stock-photo/palace-of-justice-fire.html?sortBy=relevant> 27/10/2023

Polise verilen ateş emriyle insanlar ölmeye başlar. Bu ayaklanma sırasında Viyana Adalet Sarayı yakınlarında olan Canetti yan sokaklardan birinde bir adamın “dosyalar yanıyor!” diye haykırdığına şahit olur ve bu durum karşısında çok şaşırır.

““İnsanların yanmasından iyidir!” dedim ona, ama sözlerim ilgisini çekmedi; o yalnızca dosyaları düşünüyordu. Dosyalarla kişisel bir ilişkisi olabilir, bir arşiv memuru falandır diye düşündüm. Ama söz dinletemiyordum... “İnsanları vuruyorlar!” dedim öfkeyle, “Sense dosya diye tutturmuş gidiyorsun!” Ben orada değilmişim gibi baktı yüzüme ve

inlemesini sürdürdü: “Belgeler yanıyor! Bütün dosyalar yanıyor!” (Canetti, Kulaktaki Meşale, 1997, s. 230).

Uzunca bir süre bu olayın etkisinde kalan Canetti birkaç yıl sonra Körleşme'nin taslağını kaleme aldığı romanın baş kişisine istemsizce Almanca “yangın” anlamına gelen Brand adını verir. Daha sonra bu ismi Almanca “çıra” anlamına gelen Kien ile değiştirir ve kitabın sonunda Kien kitaplığını ateşe vererek kendi de içinde yanar. Canetti, Sözcüklerin Bilinci adlı eserinde Körleşme'yi yazdığı sıralarda yarattığı bu kahramanın ve kahramanın sonunun temelinde 15 Temmuz olaylarının olduğunun bilincinde olmadığını ancak kitap tamamlandıktan sonra bilinçaltının bu şekilde su yüzüne çıktığını idrak ettiğini söyler.

“O sıralarda kahramanımın adıyla yazgısının, o 15 Temmuz gününden kaynaklandığının bilincinde değildim... 1931 Ağustosunda, 15 Temmuzdan dört yıl sonra, Kant kitaplığını ateşe verdi ve çıkan yangında kendi de ölüp gitti... bu, 15 Temmuzun gecikmiş, önceden kestirilememiş bir sonucuydu” (Canetti, Sözlüklerin Bilinci, 2001, s. 164-165).

2.3 Berlin Seyahati

Canetti bir arkadaşının aracılığıyla 1928 yazında geçici bir süre Malik Yayınevi'nde çalışmak üzere Berlin'e gider. Berlin düşünce dünyasının odak noktasında bulunan Yayınevi sahibi Wieland Herzfelde, Canetti'yi her gittiği yere götürerek onun birçok yazarla ve sanatçıyla tanışmasına vesile olur. Canetti'nin özellikle Isaak Babel ve Brecht ile yaptığı samimi sohbetler yazarın ufkunu açar. Katıldığı okuma gecelerinde içlerinde Robert Musil ve James Joyce'unda bulunduğu katılımcılara Kant Yanıyor ve Düşün adlı eserlerinin taslağından bölümler okuma fırsatı bulan Canetti, aldığı olumlu ve olumsuz dönütlerle daha da güçlenir. Viyana'ya kıyasla Berlin'de bulunan aydın kesiminin daha çekici, hareketli, renkli, samimi bir o kadar da yapay ve sahte dünyaları Canetti'nin zihnini fazlasıyla meşgul eder. Bunun üzerine Canetti, Berlin seyahati sonrasında şahit olduğu parçalanmış dünyayı birbirinden uç, sivri tiplerle bireylerin farklılıkları içerisinde sergilemeye karar verir. Böylece yazarın Kant Yanıyor başlıklı çalışması zaman içerisinde gelişerek ve değişerek Körleşme adı altında son şeklini alır.

2.4 Rembrandt'ın Samson'un Kör Edilmesi Adlı Tablosu

Canetti Kulaktaki Meşale adlı eserinde insanın kendi deneyimlerine ilişkin kuşkuya düştüğünde bir resme başvurduğundan bahseder. Çünkü tablolarla resmedilen gerçeklik ta ki ona bakanın deneyimiyle buluşuncaya kadar uykudadır. Ne zaman ki kişi resmedilene kavrayabilecek bir deneyimle seyre dalarsa o zaman tabloda verilmek istenen mesajı özümseyerek güçlenir. Bir insan hayatı boyunca gereksinimini duyduğu tablolarla ne kadar erken karşılaşırsa hayattan yitirdikleri de o kadar az olur (Canetti, Sözlüklerin Bilinci, 2001).

Canetti bu türden resimlere en çok ihtiyaç duyduğu dönemde Viyana'da Sanat Tarihi Müzesinde Breughel'in Altı Kör ve Ölümün Utkusu adlı tablolarına rastlar. O dönemde etrafındaki sahte hayatları sorgulayarak gerçekliğe ulaşmaya çalışan yazar önünde yüzlerce kez durup derin düşüncelere daldığı bu tablolarla çok etkilenir. Ancak Frankfurt'ta Städelsches Müzesi'nde Rembrandt'ın Samson'un Kör Edilmesi adlı tablosunun karşısında olay sanki gözlerinin önünde yaşanıyormuşçasına dehşete düşer.

<https://www.pivada.com/rembrandt-van-rijn-samsonun-kor-edilmesi-1636> 27.10.2023

Çocukken kızamığa yakalandığı dönemde birkaç günlüğüne görme yetisini yitiren yazarın içinde kök salan körleşme korkusu bu tablo karşısında acı ve nefretle karışık bir duygu olarak su yüzeyine çıkar. Beş yaşındayken kendinden yaşça büyük kuzenini sırf okuma yazma öğrendiği için nasıl kıskandığını ve kuzeni defterlerini ona göstermek istemediği için ona karşı duyduğu ölümcül nefreti Samson'un gözlerini elindeki mızrakla oyan askerde görür. Henüz çocukken o günkü hislerini anlamlandıramayan yazar bu tablo karşısında güce ulaşmak istemenin verdiği hırsı ve gücü elinde tutanın zaafını görür. Böylece Tevrat'ta geçen Samson ve Delilah'ın hikayesi yazara *Körleşme* adlı eseri için ilham kaynağı olur.

“Bu başlıkta (başka kimsenin bilmediği) Samson'un kör edilmesinin anısı, bugün bile tümünden bir kenara atmaya cesaret edemediğim bir anı yaşıyor” (Canetti, *Kulaktaki Meşale*, 1997, s. 343).

SONUÇ

Kaynak araştırması/eleştirisi çalışmaları ele alınan konuya ilişkin bütün kaynakların tespit edilmesi ve tespit edilen kaynakların kesinliğini iddia etmek anlamında zor bir yöntemdir. Bu çalışmada Elias Canetti'nin *Körleşme* adlı eserini verirken beslendiği ve etkilendiği en temel kaynaklar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda yazarın geçirdiği zihinsel süreçleri anlamak adına onu yazmaya iten iç ve dış etmenler; yazarın ailesi, aldığı eğitim, okudukları, dinledikleri, sosyal çevresi ve etkilendikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Aydın bir anne babaya sahip olan ve entelektüel bir çevrede yetişen Canetti her zaman yaşlılarından ileri bir bakış açısına sahip olmuştur. Ailesinin kendisine aştığı kitap sevgisi ve yaptıkları düşünsel sohbetler yazarın bilişsel gelişimini destekleyerek onu her zaman bir adım öteye taşımıştır. Sadece edebiyatla sınırlı kalmayarak kendini bilim, sanat ve felsefe gibi alanlarda da yetiştiren yazar; sorgulayıcı bakış açısı sayesinde görünenin arkasındaki görünmeyenleri

gün yüzüne çıkarmayı başararak Körleşme adlı eseriyle edebiyat camiasında büyük yankılar uyandırmıştır.

KAYNAKLAR

- Aytaç, G. (2003). Genel Edebiyat Bilimi. İstanbul: Say Yayınları.
- Canetti, E. (1997). Kulaktaki Meşale. (Çev.: Ş. Yeğin. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Canetti, E. (2000). Gözlerin Oyunu. (Çev.: Ş. Yeğin). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Canetti, E. (2001). Sözlüklerin Bilinci. (Çev.: Ş. Yeğin). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Canetti, E. (2004). Kurtarılmış Dil. (Çev.: Ş. Yeğin). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Canetti, E. (1975). Das Gewissen der Worte. Essays. München: Carl Hanser Verlag.
- Canetti, E. (1985b). Das Augenspiel. Lebensgeschichte1931-1937. München: Carl Hanser Verlag.
- Canetti, E. (1993). Die Fackel im Ohr. Lebensgeschichte1921-1931. München: Carl Hanser Verlag.
- Canetti, E. (1994). Die gerettete Zunge. Geschihte einer Jugend. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Yücel, T. (2012). Eleştiri Kuramları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.